

Sınır Ötesi Evlilikler, “Ataerkiyle Pazarlık” ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet: Türkiye’deki Kırgızistanlı Kadınlar Örneği

Emel Coşkun

Düzce Üniversitesi

[ORCID: 0000-0002-9562-7775](https://orcid.org/0000-0002-9562-7775)

emelcoskun@duzce.edu.tr

Öz

Bu yazı Türkiye'nin son yıllarda değişen göç yasaları çerçevesinde göçmen kadınların yerli erkeklerle sınır ötesi evliliklerine ve evlilik içerisindeki konumlarına odaklanmaktadır. Kırgızistanlı göçmen kadınlar, kamu çalışanları, İstanbul Kırgızistan Konsoloslğu çalışanları ve avukatlar olmak üzere toplam 39 kişi ile 2021 ve 2022'nin yaz aylarında yapılan derinlemesine görüşmelere dayanan bu çalışma, sınır ötesi evliliklerde kadınların eşitsiz konumuna işaret etmektedir. Araştırma bulguları, kamu otoritelerinin sıkı denetiminin evlilik içerisinde farklı biçimlerdeki erkek şiddetine zemin hazırladığını göstermektedir. Göçmen kadınlar göçmenlere yönelik kısıtlamalar ve sınır ötesi bu evliliklerdeki eşitsiz konumları altında toplumsal cinsiyet rolleri için aktif ya da pasif olarak “ataerkiyle pazarlık” (Kandiyoti 1988) etmektedir. Göçmen kadınlar bu zorlukların üstesinden gelmek için genellikle “iyi bir eş ve anne” olarak, çocuk yaparak, dini pratikleri uygulayarak ve arkadaşlarıyla sosyal ilişkilerini kısıtlayarak, özetle geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini benimseyerek pasif bir direniş göstermektedir. Geleneksel roller aracılığıyla bu pasif direniş göçmen kadınların sınır ötesi evlilikler içerisinde kalmalarını mümkün kılarken erkek şiddetine karşı da sessiz kalmalarına yol açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: sınır ötesi evlilikler, göç politikaları, göçmen kadınlar, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, Türkiye

•••••

Geliş tarihi: 11 Ocak 2023 • Kabul tarihi: 22 Temmuz 2023

•

Araştırma Makalesi

<http://federgi.ankara.edu.tr>

federgi • 2023 • 15(2) • 120-152

DOI: 10.46655/federgi.1232840

Cross Border Marriages, “Bargaining with Patriarchy” and Gender Based Violence: A Case of Kyrgyz Women in Turkey

Emel Coşkun

Düzce Üniversitesi

[ORCID: 0000-0002-9562-7775](https://orcid.org/0000-0002-9562-7775)

emelcoskun@duzce.edu.tr

Abstract

This paper focuses on migrant women's cross border marriages with local men and their position in these marriages under Turkey's changing migration legislation in the last decades. Based on 39 in-depth interviews with migrant women from Kyrgyzstan, public employees, lawyers, and İstanbul Kyrgyz consulate workers in the summer months of 2021 and 2022, this study points out the unequal position of migrant women in cross border marriages. The findings suggest that the increasing surveillance of the public authorities on migrant women lays the ground for different forms of male violence in cross border marriages. Under the unequal position in these marriages and restrictions on migrants, migrant women actively or passively “bargain with patriarchy” over gender roles (Kandiyoti 1988). Migrant women usually passively resist to overcome these difficulties by embarrassing traditional gender roles such as by being “a good wife and mother”, giving birth, adopting religious practices and limiting their social relationships with their friends. Although passive resistance through traditional gender roles make cross border marriages possible for migrant women, migrant women also keep silent against male violence.

Keywords: cross border marriage, migration policies, migrant women, gender based violence, Turkey

•••••

Arrival date: 11 January 2023 • Acceptance date: 22 January 2023

•

Research Article

<http://federgi.ankara.edu.tr>

federgi • 2023 • 15(2) • 120-152

DOI: 10.46655/federgi.1232840

Giriş

Evlilik göçü özellikle 2000'lerde, Türkiye'de toplumsal cinsiyete dayalı göç biçimleri arasında görünür olmaya başladı. Mevcut çalışmalar, evliliğin pek çok kadın için çalışma ve ikamet izinlerine erişimin güç olduğu durumlarda güvenli bir kalış seçeneği haline geldiğini gösteriyor (Ekiz-Gökmen 2011; Yüksekler 2003; Bloch 2017; Deniz 2020). Nitekim 2010'lardan itibaren evlilik sayıları, her yıl 20 binden fazla göçmenin Türkiye'de bir T.C. vatandaşı ile evlendiklerini ve bu sayının toplam evliliklerin yüzde 5'ine yaklaştığını ortaya koyuyor (TÜİK 2020). 2019 ve 2021 yılları arasında yapılan sınır ötesi evliliklerin sayısının 23,2 binden 28,6 bine çıktığı ve bu evliliklerin yüzde 80'den fazlasında göçmen eşin kadın olduğu görülüyor (TÜİK 2022). Suriye Savaşı sonrası sayıları hızla artan Suriye vatandaşı kadınlar son yıllarda bu evliliklerde ilk sırada gelirken 1990'ların başından itibaren en büyük grubu Azerbaycan, Özbekistan, Rusya, Ukrayna, Kırgızistan ve Türkmenistan gibi

eski Sovyet ülkelerinden kadınlar oluşturuyor (A.g.e.).

Türkiye 2000’lerin başından itibaren, Avrupa Birliği (AB) üyelik süreci, uluslararası göçteki genel eğilimler ve politikalar ışığında düzensiz göçü engellemek için önemli yasal değişiklikler yaptı (Erder ve Kaşka 2003, 15-75; GİB 2020, 29-30). Başta çalışma ve ikamet izinleri olmak üzere turistik vize süreleri, sığınma başvuruları, evlilik yoluyla ikamet izinlerine ve vatandaşlığa başvuruda aranan şartlar son on yılda daha fazla koşula bağlandı. (GİB 2023). Örneğin, 2003 yılına kadar evlendikten hemen sonra göçmen bir eş vatandaşlığa başvuru yapabilirken sonrasında üç yıllzık bekleme süresi ve evliliklerin soruşturulması koşulları getirildi. Bu uzun ve bürokratik süreçte öncelikle evlilik kaydı için Türkiye’de en az altı ay geçerli ikamet iznine sahip olma şartı aranıyor. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na (YUKK) göre aile ikamet izinlerine başvurularda yerli eşin en az asgari bir ücrete sahip olması, sağlık sigortası, göçmen eşin son beş yıl içerisinde “aile düzenine karşı suç işlememiş” olması gibi şartlar aranıyor. Yine YUKK’un 37. maddesi aile ikamet izinlerine başvurularda “anlaşmalı evlilik” ihtimaline karşı kamu görevlilerini uyarırken “makul şüphe”nin olduğu durumlarda çiftlerin araştırılmasını öngörüyor. Bu şüphe Vatandaşlık Yasası’nda da yer alıyor. Yasanın 6. maddesi de evlilik yoluyla vatandaşlık almak için en az üç yıl aile birliği içerisinde yaşamayı, “Evlilik birliği ile bağdaşmayacak” bir faaliyette (örn. fuhuş) bulunmamayı ve “Millî güvenlik ve kamu düzeni”ne karşı herhangi bir adli sicil kaydının bulunmamasını şart koyuyor (Vatandaşlık Yasası 2009). Bu şüphe vurgusu ve aranan şartlar, çiftlerin yerel bir komisyon tarafından soruşturulması anlamına geliyor (A.g.e.). Bu detaylı soruşturma süreci İl Nüfus Müdürlükleri tarafından yönetilirken, İl Göç İdaresi, polis ve jandarma gibi birimlerden temsilciler de bu komisyonda yer alıyorlar.¹

Türkiye’deki politika ve yasa değişikliklerinin sınır ötesi evliliklere ve göçmen kadınlar üzerindeki etkilerine odaklanan araştırma sayısı kısıtlıdır. Bu yazı da nitel bir araştırmanın verilerine dayanarak Türkiye’nin sınır

ötesi evliliklere yönelik politika ve yasa değişiklikleri ışığında göçmen kadınların sınır ötesi evliliklerdeki deneyimlerini incelemektedir. 2021 ve 2022 yaz aylarında toplam 39 kişi ile derinlemesine görüşmelere ve enformel sohbetlere dayanan bu araştırma bulguları Türkiye'ye yönelik kadın göçünde ve evliliklerde görünür olan Kırgızistanlı kadınların göç ve evlilik kararlarında Kırgızistan'da kötüleşen sosyo-ekonomik durum, kadınların hane reisi rolü ve toplumsal cinsiyete dayalı sorumluluklarının önemli bir rol oynadığını gösteriyor. Türkiye'deki sınır ötesi evliliklerin şekillenmesinde ise göçmen kadınların ikamet ve çalışma izinlerine erişimindeki zorluklar, toplumsal damgalanmaya karşı koruma ve duygusal bağ arayışı ile yerli erkeklerin göçmen kadınlarla cinsel ilişki ve "itaatkâr bir eş" beklentisinin örtüştüğü söylenebilir. Yapısal ve toplumsal zorluklar sadece kadınların evlilik kararlarını değil evlilik içerisindeki eşitsiz konumlarını da şekillendiriyor. Bu çalışma sınır ötesi evliliklerdeki göçmen eşlere ve özellikle de namus vurgusu ile göçmen kadınlara yönelik devletin sıkı denetiminin farklı erkek şiddeti türlerine zemin hazırladığını ortaya koyuyor. Nitekim göçmen kadınlar, özellikle de vatandaşlığa başvuru öncesinde, bir yandan evliliklerinin gerçekliğini ispatlamak diğer yandan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet biçimleriyle başa çıkmak zorunda kalıyorlar.

Bu yazıda, gözle görülür kısıtlamalarla şekillenen bu sınır ötesi evlilikler içerisindeki göçmen kadınların geleneksel rolleri benimseyerek hem erkek hem de devletle, Kandiyoti'nin (1988) deyimiyle, "ataerkiyle pazarlık" ettikleri ileri sürülüyor. Kendilerinden beklenen itaatkar birer ev kadını ve eş olabilmek için göçmen kadınların çocuk sahibi olmak, dindarlaşmak, ücretli işlerini bırakmak ve sosyal ilişkilerini sınırlandırmak gibi talepleri ya da taktikleri benimsedikleri anlaşılmaktadır. Bu geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini benimsemek aynı zamanda göçmen kadınların sınır ötesi evliliklerde kalabilmelerini sağlamaktadır. Çoğu zaman ise bu şiddet biçimlerine sessiz kalan göçmen kadınlar ancak erkek şiddetinin dayanılmaz olduğu durumlarda

yardım aramaktadır.

Küresel Hiyerarşi ve Artan Evlilik Göçü

Evlilik aracılığıyla göç toplumsal cinsiyete dayalı göç biçimlerinden birisi olarak uluslararası göçte önemli bir paya sahip. Bu göç biçimi genelde kadınların gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş Batı ülkelerine göçüne referans vermekle birlikte Güney yarı kürede de yaygınlaşmaktadır (Charsley 2012; Williams 2012; Shan Yang ve Wen Lu 2010; Constable 2005). Batı Avrupa ülkeleri bağlamında bu evlilikler genellikle göçmen gruplar arasında etnik evlilikler ya da aile birleşmesi olarak ortaya çıkarken ABD’ye olan göçte ise “mektupla gelin siparişi” gibi yeni biçimler öne çıktığı görülüyor (Charsley 2012, 5; Constable, 2003). “Evlilik göçü”, “sınır ötesi evlilikler”, “mektupla gelin siparişi” ya da “etnik evlilikler” gibi tanımlamalar literatürde en sık kullanılan kavramlar. Daha geniş anlamda coğrafi, ulusal, kültürel, etnik, sınıfsal ve toplumsal cinsiyete dayalı sınırlara referans veren “sınır ötesi evlilikler” kavramı eşlerden birisinin devlet tarafından göçmen olarak sınıflandırıldığı ve hem göçmen topluluk içerisinde hem de topluluklar arasında yapılan evlilikleri kapsıyor (Constable 2005; Yual 2010 akt. Charsley 2012, 16-17). Bu çalışmada da farklı tanışma ve evlenme pratiklerini kapsayan evliliklere referansla bir çatı kavram olarak “evlilik göçü” ve coğrafi, ulusal ve toplumsal cinsiyete dayalı sınırlara referans vermek için de kimi zaman “sınır ötesi evlilikler” kavramı eş anlamlı olarak kullanılıyor.

Her ne kadar yüzyıllardır var olsa da evlilik göçünün yeni biçimleri özellikle küreselleşmenin hızlandığı 1990’lardan itibaren hem göçmen işçi alımını kısıtlayan Batı ülkelerinde hem de Asya’da yükselişte. Nitekim, özellikle gelişmiş Batılı ülkelerde kağıtsız göçmenler için çalışma ve ikamet gibi izinlere erişimin güç olduğu durumlarda, göç aracılığıyla yukarı doğru

toplumsal hareketliliği hedefleyen pek çok kadın için bu evlilikler bir seçenek haline geliyor. Küresel kuzey ülkelerinin artan emek göçü kısıtlamalarının yanı sıra kapitalist küreselleşmenin gelişmekte olan ülkelere ve kadın göçüne etkisi, internet ve ulaşımın kolaylaşması, sayıları artan evlilik acenteleri, mobil uygulamalar ve sosyal medyanın evlilik göçündeki bu artışta önemli rol oynadığı biliniyor (Constable 2003; Mallare 2006; Del Rosario 2005). Ayrıca, göçmenlerin oluşturduğu ulusaşırı ağlar ve araçlar, toplumsal cinsiyet rolleri, medyanın kültürel etkileri de bu ulusaşırı ilişkileri mümkün kılan diğer önemli faktörler olarak sıralanıyor (Williams 2012).

Küresel güç hiyerarşileri evlilik göçünün hem güzergâhlarını hem de biçimini belirliyor. Evlilik göçünün güzergâhları ülkeler arasındaki küresel hiyerarşiden, daha somut olarak ise toplumsal cinsiyete dayalı uluslararası iş bölümü içerisinde göçmen kadın emeğine yönelik daha geniş bir talepten etkileniyor (Constable 2003; Charsley 2012; Williams 2012; Lu ve Yang 2005). Örneğin toplumsal cinsiyete dayalı uluslararası iş bölümünde bakım rolü ile öne çıkan Filipinlerden evlilik güzergâhlarında Birleşik Devletler yine ilk sırada² yer alırken Asya'da Çin ve Filipinler'den Japonya, Tayvan ya da Güney Kore'ye evlilik göçü biliniyor (Lu ve Yang 2005). Küresel güç hiyerarşileri sadece kadınların uluslararası göç kararını şekillendirmekle kalmayıp, özellikle Batılı ülkelerde istihdama katılım ya da kalıcı ikamet için belirli bir süre evli kalma zorunluluğu gibi, göçmenlere yönelik artan kısıtlamalar ve koşullarla da kendini gösteriyor (Williams 2012, 24). Sahte ya da zorla evliliklere karşı devletlerin politik söylemleri ve istenmeyen göçe dair aldıkları önlemler göçmen eşleri damgalarken onları devletin gözetiminde eşlerine bağımlı ve dezavantajlı konuma getiriyor. Örneğin, Jorgensen evlilikle Danimarka'ya göç eden kadınların ülkede kalabilmek için nasıl yerli eşlerine bağımlı hale geldiğini ve devlet denetiminin baskısı altında pek çoğunun ikamet iznini kaybetme ya da çocuklarından ayrılma korkusuyla şiddet içeren evliliklere dayanmak zorunda kaldıklarını ortaya koyuyor (2012, 74). Charsley (2012, 7)

ise Batılı erkeklerin talepkâr ya da kariyer odaklı görülen yerli kadınlar yerine, geleneksel ve ailesine önem veren eş olduğu varsayılan Asyalı eş arayışının devletlerin gittikçe artan kısıtlamaları ile birbirini desteklediğini gösteriyor. Nitekim devletlerin artan denetimi göçmen kadınları hukuki ve ekonomik olarak eşlerine bağımlı kılarken, onları iyi bir eş ve sorunsuz vatandaş olmaya zorluyor.

Post-Sovyet Kadınların Türkiye’ye Göçü ve “Ataerkiyle Pazarlık”

Türkiye’ye yönelik toplumsal cinsiyete dayalı göç biçimlerinden birisi olan evlilik göçü özellikle eski Sovyet Blokunun dağılmasından sonra, 1990’larda görünür olmaya başladı. Bloch (2017) Sovyet sonrası dönemde “kadınlaşan hareketliliği” bir yandan kapitalist küreselleşmenin neoliberal ekonomi politikalar aracılığıyla, özellikle de kadınlarda yarattığı güvencesizlik ve yoksullaşma ile açıklarken diğer yandan Sovyet sonrası dönemde kurulan bağımsız ulus-devletlerdeki artan milliyetçilik ve İslam’ın etkisiyle değişen ve yeniden tanımlanan toplumsal cinsiyet rollerine işaret ediyor. Nitekim benzer çalışmalar da bu yeni kurulan etnik-ulusalcı devletlerde artan İslamcılık ve militarizm ışığında toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden tanımlandığını ve yüceltilen erkeklik ile toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin daha da arttığını gösteriyor (Kandiyoti 2007; Kim ve Karioris, 2021). Örneğin Kırgızistan’da hâlâ var olan bir “gelenek”, kadınların kaçırılması (Ala Kachuu) ve sonrasında kadınların evliliğe “rıza” verdiği kaçırılmalarda daha az ceza uygulanması, erkek şiddetinin kurumsallaşmasını teşvik ediyor (Kim ve Karioris 2021, 1631). Toplumsal cinsiyet hiyerarşilerindeki değişimin bir başka göstergesi olarak Bloch Sovyetler döneminden itibaren yayımlanmaya başlayan Hindistan yapımı romantik dizilerin ve 2000’lerde ise Muhteşem Yüzyıl³ gibi dizilerin geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini destekleyen yeni bir romantizm algısı

yarattığına işaret ediyor (2017). Sovyet sonrası dönemde kurulan yeni ulus-devletlerdeki sosyo-ekonomik dönüşüm, yükselen İslam ve ulusalcılıkla yeniden tanımlanan toplumsal cinsiyet rolleri kadınların göçünü teşvik ederken bazen de bu göç üzerinden bir evlilik kararı almalarını sağlıyor.

Sovyetlerin dağıldığı dönemde coğrafi olarak yakın ve gevşek vize politikası ile erişilebilir bir seçenek olarak Türkiye, sunduğu yeni ticaret olanakları, geniş kayıt dışı ekonomisi ve göçmen kadın emeğine olan yüksek talep ile eski Sovyet Blokundan kadınların ilgisini çeken ülkelerden birisi haline geliyor. Özellikle İstanbul ve Antalya gibi hizmet sektörünün yaygın olduğu şehirler pek çok göçmen kadına bakım, turizm, perakende ya da ticari seks endüstrisinde kayıt dışı çalışma olanakları sunuyor (Yükseker 2003; Bloch 2017, 5; Deniz 2020).

Bu göç akımı içerisinde Türkiye'deki yerli erkekler ile eski Sovyet Blokundan gelen kadınlar arasında gelişen yakın ilişkiler 90'ların başından itibaren biliniyor. Türkiye'deki evlilik göçüne dair araştırmalar bu ilişkileri şekillendiren birincil mekanizma olarak çalışma izinlerine erişim gibi devletin göçmenler üzerindeki kısıtlamalarına ve toplumsal cinsiyete işaret ediyor (Ekiz-Gökmen 2011; Yüksek 2003; Bloch 2017; Deniz 2020). İstanbul, Laleli'deki çalışmasında Yüksek (2003) bavul ticaretinin kayıt dışılığı ve tamamen sosyal ilişkilere dayandığı bir ortamda, eski Sovyetlerden gelen tüccar kadınlar ile yerli esnaf erkekler arasında güven tesis etmenin bir yolu olarak kurulan ilişkileri "stratejik cinsellik" kavramı ile tanımlıyor. Bu kavram aynı zamanda literatürde benzer ilişkilere referans veren "pazarlık gücü" (bargaining power), "ataerkil pazarlık" (patriarchal bargain) kavramları ile de örtüşüyor. Bu sınır ötesi evliliklerin göçmen kadınlara yönelik damgalama ve dışlanma ile baş etme açısından da kadınlar için önemli olduğu anlaşılıyor (Filiyeva Erkeç 2017; Ekiz-Gökmen 2011, 215). Ancak bu çalışmalar göçmenlere yönelik yasal kısıtlamaların ve entegrasyona yönelik yetersiz politikaların göçmen kadınları eşlerine daha fazla bağımlı kıldığını, sosyal dışlanmayı beraberinde

getirdiğini ve erkek şiddetine karşı savunmasızlaştırdığını da gösteriyor (Filiyeva Erkeç 2017; Deniz 2020; Ekiz-Gökmen 2011). Nitekim kadınlar bu evliliklerde erkek şiddetine maruz kalmalarına rağmen sessiz kalmayı ve evliliklerini sürdürmeyi tercih edebiliyorlar.

Kandiyoti tarafından geliştirilen ataerki pazarlık kavramı, gözlemlenebilir bir dizi zorluk ve eşitsizlik içerisinde kadınların daha zayıf bir konumdan toplumsal cinsiyet ilişkilerini düzenleyen kurallara karşı direnmelerine, aktif ya da pasif olarak bu kuralları müzakere etmelerine referans veriyor (1998, 286). Somut bir takım engeller ve eşitsiz güç ilişkileri ile şekillenen bu evliliklerdeki ataerkiyle pazarlığın zeminini kadınların ekonomik ve sosyal güvenliklerini artırmak için cinsel ve yeniden üretim güçlerini kullanmaları oluşturuyor (Hirsch 2003, 6-7; Kandiyoti 1988). Dolayısıyla bu kavram aslında toplumsal ve kültürel olarak kadınları baskı altına alan ataerki (ya da erkek egemen) ilişkiler, kısıtlamalar ve zorlayıcı koşullar içerisinde dahi kadınların iradesini kullanma (agency) ve pazarlık (bargaining) kapasitesine işaret ediyor. Bu çalışmada ödünç alınan bu kavrama referansla ikamet izinlerine erişememe, toplumsal olarak damgalanma, emek sömürüsü ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, göçmen kadınların karşılaştığı gözle görülür zorluklar olarak sayılabilir. Mevcut çalışmalar ışığında bu araştırma toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye’deki sınır ötesi evliliklerdeki göçmen kadınların bu kısıtlamalardan nasıl etkilendiklerine odaklanmaktadır.

Araştırma Yöntemine Dair...

2021 ve 2022 yaz aylarında toplam 39 kişi ile derinlemesine görüşmelere ve enformel sohbetlere dayanan araştırma kapsamında; İstanbul, Antalya ve Ankara’da yaşayan Kırgızistanlı kadınlar (19), baro üyesi avukatlar, adli tıp uzmanı, Antalya Göç İdaresi çalışanları (3), sivil toplum çalışanları ve İstanbul

Kırgızistan Konsoloslugu çalışanları ile görüşüldü.⁴ Ayrıca ziyaret edilen kamu kurumlarında çalışan vatan-daş kadın ve erkekler ile Kırgızistanlı göçmenlerin sıklıkla ziyaret ettiği restoranlarda karşılaştığımız göçmen kadınlarla da enformel sohbetler gerçekleştirdik. Türkiye’de çalışan Kırgızistanlı kadın bir gazeteci ve Kırgız dernekleri aracılığıyla eriştiğimiz göçmen kadınlarla görüşmelerin büyük kısmı Türkçe yapıldı, bazı görüşmelerde Kırgızca ve Rusça tercüman eşlik etti. Üniversiteden etik kurul onayı alındıktan sonra yapılan görüşmelerin büyük kısmı yüz yüze, bazıları ise online (Zoom ve Whatsapp uygulamaları) yapıldı. Veriler NVivo programı yardımıyla tematik olarak sınıflandırdı ve mevcut tartışmalar ışığında analiz edildi.

Bu çalışma kapsamında Türkiye’deki yasal değişiklikten sonra yani 2003 yılı sonrasında evlilik yapmış ve halen evlilik içerisindeki Kırgızistanlı kadınların (12) yanı sıra imam nikâhı ile yaşayan (4), eşi ölmüş (1) ya da bekar (2) göçmen kadınlarla da görüşme yapıldı. Katılımcı kadınların büyük bir kısmı yaklaşık on yıldır Türkiye’de yaşamaktaydı ve yarısı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıydı. Görüşülenler arasında yaş grubu açısından 2008-2015 yılları arasında Türkiye’ye gelen, evlilik yapan ve çocuk doğuran 30’larının ikinci yarısındaki kadınlar çoğunluğu oluşturuyordu. Tüm görüşülen kadınlar ya Türkiye’deki eşlerinden ya da önceki evliliklerinden ortalama iki çocuğa sahipti. 2010 yılı öncesinde Türkiye’ye çalışmaya gelmiş ve/veya daha sonra evlilik yaparak kalan, 55 yaş ve üzeri dört Kırgız kadın da görüşmeciler arasındaydı. Katılımcıların büyük kısmı üniversite mezunuydu ve Bişkek gibi büyük şehirlerden gelmişti.

Çoğu üniversite mezunu olan katılımcılar bilgisayar programcılığı, edebiyat, mühendislik, polis akademisi gibi alanlardan lisans derecesine sahipti. Çoğu katılımcı Kırgızistan’da ve Türkiye’de çalışma deneyimine sahipti. Büyük kısmı hali hazırda Türkiye’de çalışıyor ya da ekonomik olarak gelir getirici faaliyette bulunuyordu. Türkiye’de yaptıkları işler ve çalıştıkları sektörler arasında turizm, bakım, küçük ticaret, danışmanlık, tercümanlık ve

satış asistanlığı öne çıkıyordu. Görüşülenler arasında 30'larının ikinci yarısında, üniversite mezunu, birden fazla dil bilen ve iki çocuklu kadınların yanı sıra nispeten Türkiye'ye yeni gelmiş, 30'lu yaşlarının başında, Kırgızistan'ın kırsal bölgelerinden gelen ve eğitim düzeyi daha düşük kadınlar da vardı. Kadınların arasında Türkiye'ye geliş, yaş, eğitim ve deneyim anlamında dört tipoloji dikkat çekiyordu: 55 yaş üstü deneyimliler, Türkiye'de üniversite öğrenimi görenler, evlenerek gelenler ve resmi evliliklerin dışındakiler. Son gruptaki kadınların ortak özellikleri eğitim düzeyinin daha düşük olması, kötü bir erken evlilik öyküsüne sahip olmaları ve “ikinci eş” olarak yaşamalarıydı. Bu açıdan bazı görüşülenler, özellikle evli olmayanlar çok daha dezavantajlı konumdaydılar.

Kırgız Kadınların Göç Kararı ve Biçimi

Kırgızistanlı kadınlar Türkiye'ye yönelik göç içerisinde hem yatılı bakım ve turizm gibi kadın emeğine talep olan toplumsal cinsiyete dayalı işlerde hem de evlilikler içerisinde görünürdür. Resmi rakamlar Nisan 2023'te aile ikamet izni ile 4 bin Kırgızistan vatandaşının⁵ bulunduğunu gösteriyor. Resmi verilerde cinsiyete dayalı ayrıştırma olmasa da bu rakamın neredeyse hepsinin kadınlardan oluştuğu öngörülebilir. İstanbul Kırgızistan Konsolosu çalışanları 2021 yılında Türkiye'de yaklaşık 27 bin kayıtlı Kırgızistan vatandaşının yaşadığını ve bu nüfusun büyük bir kısmının kadınlardan oluştuğunu ifade etti. Ancak Antalya'da görüştüğümüz Kırgızistanlı kadınlar gerçek rakamın çok daha fazla olduğunu, ikamet izni olmadan kalan çok sayıda kadın olduğunu tahmin ettiler. Türkiye'nin özellikle 2008 ve 2010 yıllarında Kırgızistan'la yaptığı kültürel değişim ve sosyal güvenlik anlaşmalarının kadınların göç kararını kolaylaştırıcı etkisi olduğu da tahmin edilebilir.

Görüştüğümüz Kırgız kadınlara Türkiye'ye göç etme kararını nasıl

aldıklarını sorduğumuzda büyük kısmı daha iyi bir iş beklentisiyle ve çocuk/yaşlı bakımı gibi toplumsal cinsiyete dayalı roller ve sorumluluklarından dolayı göç kararı aldıklarını, bazıları ise yanı sıra evlenme isteklerinden bahsettiler. Özellikle daha önce evlilik yapmış, çocuklu ve aile reisi konumundaki kadınların sebepleri ortaklaşmaktaydı. Bu durum boşanmış, dul, bekâr ya da ekonomik kaynaklara erişimi zayıf olan ve hane reisi rolündeki kadınlar gibi belirli kategorilerdeki kadınların göç etmeye daha eğilimli olduğunu gösteriyor (Morokvasic 1984).

Çalışmanın dikkat çekici bulgularından birisi de kadınların işsizlikten dolayı değil ama Kırgızistan'da yaptıkları işlerin ağır çalışma koşullarından dolayı göç kararı almalarıydı. Nitekim yaptığımız söyleşilerde kadınların çoğu Kırgızistan'da ya kamuda öğretmen, polis gibi mesleklerde ya da özel sektörde muhasebeci, satış elemanı ya da tercüman olarak çalıştıklarını söylediler. Yoğun iş ve çalışma koşullarına karşılık alınan ücretin yetersizliği pek çok kadının şikayet konusuydu. Örneğin Kırgızistan'da yirmi yıl öğretmenlik yapan Aygül⁶ (55) aldığı maaşın “bir çift ayakkabı almaya yetmediğini” söyledi. Aradaki gelir farkını göstermek açısından, çoğu katılımcının Türkiye'ye geldiği 2010'ların başında Kırgızistan ve diğer Orta Asya ülkelerinde ortalama aylık ücret 50 dolar iken Türkiye'deki asgari ücretin 150 dolar civarında olduğunu not düşmek gerekir. İngilizce öğretmeni olarak çalışan Aybike (37) ise hem çalışma hem de evlenme beklentisinin göç kararını etkilediğini şöyle anlattı:

[Türkiye'deki arkadaşım] bana işten çıkmamı söyledi, biletimi alacaktı, ‘orada birkaç kuruşa çalışma’ dedi ve beni yabancı dil bilgimle Antalya'da daha iyi bir iş bulabileceğime ikna etti. ... [Kırgızistan'da] maaşımız çok düşük, ekonomi istikrarsız... sabah 8'den akşam 6'ya kadar çalışıyoruz... Hem psikolojik hem de bedensel olarak çok yorulmuştum. O zamanlar bekârdım. Gittikçe yaşlandığım için annem evlenmemi istedi. Benden birkaç yaş büyük bir adamla evlenmek

istedim ama Kırgızistan’da kadınların sayısı erkeklerden daha fazla. Erkek kıtlığı var, hepsi evliler. (Aybike, 37, Antalya)

Görüşmeler sırasında birkaç katılımcı Kırgızistan’da evlilik yaşındaki erkek nüfusun azlığından ve evlenmek için yaşlandıklarından şikayet etti. Aybike gibi 30’ların başında Türkiye’ye gelen bu kadınlar, ortalama evlenme yaşı hayli düşük olan Kırgızistan’da evlenme ihtimallerinin çok az olduğunu söylediler. Kırgızistan’ın resmi nüfusunda erkek ve kadın oranları benzer olmakla birlikte Rusya’da çalışan bir milyondan fazla Kırgız işçinin⁷ büyük kısmının erkeklerden oluştuğu düşünülürse bazı bölgelerde yetişkin kadın-erkek nüfusunda dengesizlik yaşandığı da tahmin edilebilir. Nitekim kadınların göç sebeplerinden birisi olarak nüfustaki cinsiyet dengesizliğine işaret eden çalışmalar bulunuyor (Constable 2005; Yu ve Lang 2015).

Kırgız kadınların tanıklıkları Türkiye’ye göç kararında daha iyi bir iş bulma beklentisinin etkili olduğunu gösteriyor. Evlilik göçünün diğer göç biçimleriyle benzer örüntüler gösterdiğine ve çoğu zaman da bir arada var olduğuna işaret eden çalışmalara (örn. Constable 2005) paralel şekilde bu çalışmanın bulguları da kadınların evlilik göçünün ilk aşaması olarak emek göçüne işaret ediyor. Ayrıca görüşülenlerden beş kadın üniversite öğrenimi için, bir kadın ise sağlık turizmi ile Türkiye’ye geldiğini söyledi. Sadece üç kadın doğrudan sosyal medya üzerinden müstakbel eşleri ile tanışarak geldiklerini, iki kadın da önce memleketlerinde evlendiklerini ve daha sonra Türkiye’ye geldiklerini söylediler.

Göçmen kadınların yerli erkeklerle tanışma ve ilişkilene biçimlerinin farklı yaş grupları için farklılık gösterdiği söylenebilir. Nitekim daha ileri yaştaki kadınlar iş ve sosyal ağlarından eşleri/partnerleri ile tanışırken 30’lu yaşlarının başındaki üç kadın sosyal medya üzerinden şimdiki eşleriyle tanıştıklarını söylediler. Bu kadınların bazılarının Türkiye’ye gelmeden önce Türkçe bilgisi olduğunu da söylemek gerekiyor.

Kadınların tanıklıkları sosyal medya üzerinden ilk tanışmanın genellikle erkek tarafından başlatıldığını gösteriyor. Örneğin Eliza (37, Antalya) şimdiki eşi ile sosyal medyada tanıştığını ve hiç yüz yüze görüşmeden onunla birlikte yaşamak için doğrudan Antalya'ya geldiğini söyledi. “Benim örneğim buradaki pek çok kızımızın ortak hikayesi (gülüyor). Yüzlerce kızımız buraya sadece Facebook'tan tanışarak geldi” diyor. İnternet'in uluslararası ilişkilerin oluşumunu ve yüz yüze görüşmeleri kolaylaştırıcı rolü (Constable 2003; 2009; Del Rosario 2005) kadınların tanıklıklarından da anlaşılabilir. Nitekim Kırgızistan'da tercüman olarak çalışan ve daha önce Türkiye'de de bulunan Maya da eşi ile internette tanışma deneyimini şöyle anlatıyor:

2011 yılında şimdiki eşimle internette tanıştık, Facebook'tan... O beni bulmuş fotoğrafımı beğenmiş arkadaşlık isteği gönderdi galiba, ben kabul ettim, sonra sordum hani tanıyor muyum, tanışıyor muyduk falan filan. Çünkü merak ettim neden hani durup dururken adam beni eklesin. O da yok dedi tanışmıyoruz, hani öyle muhabbet, sohbet falan dedi. Bir sene uzaktan böyle ilişki yaşadık. O İstanbul'da ben Bişkek'te. Bazen ben İstanbul'a geliyordum, bir iki kere sanırım o geldi Bişkek'e, derken 2012'de biz evlendik. (Maya, 36, İstanbul)

Kırgız kadınların anlatıları sosyal medya aracılığıyla tanışma ve evlilik öykülerinin genelde erkeklerin daveti ve uçak bileti göndermesi ile ilerlediğini, birlikte tatil ya da bir süre aynı evde yaşama deneyiminden sonra evliliğe doğru gittiğini gösteriyor.⁸ Pek çok görüşülen tarafından dile getirilen yerli erkeklerin göçmen kadınlarla cinsel ilişki arayışı, Bloch'un (2017) da işaret ettiği gibi, göçmen kadınların Türkiye'deki çalışma motivasyonu, karşılaştıkları yasal kısıtlamalar ve diğer toplumsal zorluklar karşısında, koruma ve duygusal bir bağ arayışlarıyla örtüşüyor. Hatta göçmen kadınların hem iş hem de yaşam açısından güvenlik ve koruma arayışının erkekler

tarafından bilinmesi kendilerini bu beklentilere uygun şekilde bir “kurtarıcı” veya “ideal koca aday” olarak sunmalarına da yol açabiliyor. Anlatılan öykülerden bu erkeklerin profilinin çok değişken olduğu anlaşılıyor. Örneğin Leyla, Kırgızistan’da kendisinin de üye olduğu dini bir cemaatin üyesi aracılığıyla Türkiye’den “işadamı, politikacı ve ideal bir koca aday”ndan evlenme teklifi aldığını söylüyor. Erkeklerin davranışları kadar kullandıkları dile de dikkat çekiliyor. Nitekim Antalya’da bir danışmanlık şirketi olan Mira (52) gibi pek çok görüşülen Türkiye’nin erkeklerinin “tatlı dilli” olduklarını söylüyor: “Hemen kandırabilmek için mi yoksa genetik olarak mı bilmem ama çok tatlı dilli oluyorlar”.

Çoğu kadının Türkiye’de sade bir nikâh ve hatta sadece şahitlerden oluşan bir tören ile evlendikleri anlaşılıyor. Eliza “düğünle evlenmeyenler de çok, mesela biz buna normal bakabiliyoruz... maddi durumu olmamıştır” diyor. Bu durum “genç ve güzel” göçmen kadınların “zengin koca avlamak” için evlendikleri algısının aksine, dar gelirli erkeklerin bu evliliklerde öne çıktığına işaret ediyor. Çoğu lise mezunu olan ve mavi yakalı işlerde çalışan yerli damatların gelirinin çok yüksek olmadığı anlaşılıyor. Hatta göçmen kadınlarla yapılan bu masrafsız evliliklerin yerli erkekler için evlenmeyi mümkün kıldığını söylemek de abartılı olmayacaktır. Bu sınır ötesi evliliklerde göçmen kadınlar, Bourdieu’nun (2021, 55) deyiimiyle kültürel sermayeleri⁹ kendilerinden daha düşük olan erkeklerle “aşağı doğru” evlenerek aslında göç aracılığıyla “yukarı doğru” bir sosyal hareket kabiliyeti kazanıyorlar. Evlenen çiftler mütevazı nikah törenlerinin ardından evlilik kaydı yaptırarak devletin gözetimine giriyorlar.

Devlet ve Erkeklerle Ataerki Pazarlık: Sahte Evlilik Şüphesi ve Geleneksel Roller

Göçmen kadınlar, evlendikten sonra devlet otoritesi tarafından sıkı bir denetim ve kontrol altına giriyorlar. Devletin sahte evliliklerle mücadelesi kapsamında eşler hem ikamet hem de vatandaşlık başvurularında adeta sorgulanıyorlar, ani ev ziyaretleri ile ikamet adresinde yaşayıp yaşamadıkları kontrol edilirken komşu ve akrabalara sorular soruluyor. Antalya İl Göç İdaresi uzmanları çiftler arasında büyük yaş farkı varsa, ortak bir dil konuşulmuyorsa, göçmen eş için daha önce vize ihlali ya da sınırlaması varsa, erkeğin geliri düşükse ya da kısa bir sürede evlilik kararı alındıysa sahte evlilik şüphesi oluşabildiğine işaret ediyorlar. Görüştüğümüz Kırgız kadınlar bu sorgulamalarda kendilerine neden evlendiklerini, eşleriyle tanışma biçimlerini, aile gelirini ve mülkünü, çalışmak isteyip istemedikleri, eşleri ve akrabalarıyla ilgili bilgileri, hatta bir gece önce ne yemek yedikleri gibi farklı sorular sorulduğunu söylediler. Türkiye'ye okumaya gelen daha sonra evlenerek kalan Meerim (36, Ankara) yaşadığı deneyimi şöyle anlatıyor:

Mesela polis geldiğinde, eşinin ayakkabı numarası kaç dedi? Dedim 45. Sonra eşime doğum gününde ne hediye ettin demiş, eşimde sinir oldu, belki özel bir şey hediye ettim size ne dedi, prosedür böyle sahte evlilik çok olduğu için o yüzden dedi. Eşim de sizce sahte evlilikte 2 tane çocuk olur mu dedi. Tamam bir tane olur, belki o da mecbur kalırsan ama iki olur mu sizce falan dedi, prosedür böyle diye geçiştirdi.

Meerim vatandaşlık başvurusunda ise diğer soruların yanı sıra kendisine “vatandaşlık aldıktan sonra çalışmayı düşünüyor musunuz” diye sorduklarını söyledi. Bu sorular sahte evliliklerle kadınların çalışma motivasyonu arasında bir ilişki kurarken göçmen kadınlara geleneksel rollere uyumlu bir eş ve itaatkar bir vatandaş olmaları yönünde baskı yapmakta. Nitekim bazı görüşülenler Polisin ve diğer komisyon üyelerinin şüpheli yaklaşımının, belirsiz kriterlerin ve vatandaşlık soruşturmasının ne zaman ve nasıl sonuçlanacağını bilmemenin

üzerlerinde baskı yarattığından şikayet ettiler.¹⁰ Sahte evlilik şüphesi altında devlet tarafından “sorgulanan” kadınlar evlilik içerisinde de eşlerinin baskısı ile mücadele etmek zorunda kalıyorlar. Aslında devletin göçmen kadınlara yönelik sıkı gözetiminin evde erkeğin kontrolü aracılığıyla devam ettiği söylenebilir. Nitekim ikamet izinlerini kaybetme ve sınır dışı edilme korkusu yaşayan kadınlar özellikle evliliğin ilk yıllarında eşlerine daha fazla bağımlı hale gelirken geleneksel rolleri benimseyen “itaatkar” bir eş ve anne olmaları bekleniyor.

Görüştüğümüz kadınlar özellikle evliliklerinin ilk yıllarında eşlerinin kıskançlıkları ile mücadele etmek zorunda kaldıklarını ve iş hayatından uzak evde çocuk baktıklarını söylüyorlar. Örneğin dört çocuklu Aliya (38) “erkekler benim memleketimde de kıskanç ama benimkisi abartıyor, hatta işten çıkmama sebep oldu. Yanımızdan bir erkek geçerken bana baksa ve bana abla dese bile kıskanıyor” diyor. Aliya gibi izole bir hayat yaşayan Aruuzat (55, İzmit), Maya (37, İstanbul), Eliza (37, Antalya) ve Meerim (36, Ankara) görüştüğümüzde zamanlarının çoğunu evde geçirdiklerini söylediler. Evlendiklerinde, genellikle ilk yıllarda hamile kaldıklarını ve işlerini bıraktıklarını söyleyen göçmen kadınların “kıskanç” eşler ve akrabalar tarafından adeta eve kapanmak zorunda bırakıldığı anlaşılıyor.

Kadınları çalışmaktan ve sosyal yaşamlarından uzaklaştıran en önemli sebep olarak gösterilen çocuk sahibi olmak aynı zamanda göçmen kadınlar tarafından evliliklerinin gerçekliğini ispatı olarak da benimsenebiliyor. Örneğin, on yıldır Türkiye’de kalan Aybike (37) “Çocuk olduktan sonra sadece vatandaşlık için evlendiğimi düşünenler onlar da sustular, sahte bir evlilik olmadığını herkes anladı yani” diyor. Nitekim çocuk sahipliği sadece eşine ve ailesine değil, kamu otoritelerine, komşulara ve arkadaşlarına da evliliklerini ispat etmenin, ataerkiyle pazarlığın bir yolu olarak görülüyor. Evli bir erkeğin imam nikahlı ikinci eşi olarak yaşayan Melek (35, Alanya) için dahi ortak çocukları onun Türkiye’deki güvencesi haline gelmişti.

Göçmen eşlerin erkeğe yasal ve sosyal olarak bağımlı durumunun ev içerisindeki rolleri de etkilediği anlaşılıyor. Tüm görüşülenler çocuklarının bakımını kendilerinin yaptığını ve genellikle eşlerinden fazla yardım almadıklarını söylediler. Örneğin yaklaşık on yıldır evli ve iki çocuklu Eliza (37) “sanki bu çocuklar başkasındı” diyerek eşinin ilk yıllardaki çocuklara olan ilgisizliğini vurguladı. Çoğu kadın bu bakım emeği eşitsizliğini eşlerinin “çok yoğun” olmasıyla ya da “başka birisine güvenemeyecekleri” ile gerekçelendirdiler. Örneğin 4 çocuklu Aliya’nın iki odalı evi adeta bir anaokuluna benziyordu. Çocuklarına derslerde de yardım ettiğini söyleyen Aliya, evin tüm işlerini üstlenmişti. Çocuk bakımı ve yeniden üretim faaliyetlerinin neredeyse tamamen göçmen kadınların sorumluluğunda olması, kadınların maharetli ve ahlaklı “iyi bir eş ve anne” rollerini de vurguluyor. Daha önceki çalışmaların da işaret ettiği gibi (örn. Deniz 2020) evlilik içerisindeki eşitsiz konumları göçmen kadınları geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine daha fazla sarılmaya yönlendiriyor.

Sınır ötesi evliliklerde yerli erkek eşlerin göçmen kadınlara yönelik müdahaleleri sadece ev içi ile sınırlı değil. Çoğu kadın evlendikten sonra giyimine kuşamına dikkat ettiğini, dışarı çıktıklarında eşlerine bilgi verdiğini söylüyor. Bu kısıtlamalar göçmen kadınların tek başına dışarı çıkmaması ya da “rahat” giyinen bekâr kadın arkadaşlarıyla görüşmemesi anlamına geliyor. Yaş grupları arasında da önemli bir fark görülüyor. Örneğin küçük bir ilde yaşayan ve kendisi Kırgızistan’da kıdemli bir asker olan 55 yaşındaki Aruuzat dışarı çıktığında mutlaka eşine haber verdiğini ve genellikle aynı mahallede yaşayan akrabalarına Kuran okumaya gittiğini söylüyor. Erkek eşlerin baskılarının bir boyutu da kadınların Müslümanlaşması ve dindarlaşması olarak tanımlanabilir. Örneğin eskiden ateist olduğunu söyleyen Aruuzat (55) evlendikten sonra başörtüsü takmaya başladığını ifade etti. Daha önceden Müslüman olduğunu söyleyen Aliya (38) ise İstanbul’a geldiğinde kendi isteğiyle başını örttüğünü şöyle anlattı: “Eşim de dindar, namazını falan

kılıyor camiye gidiyor. Çocuklarım da kurana gidiyordu. İlk başta örtmeye alışmamıştım hala daha alışamıyorum, ama güneşten koruyor (gülüyor).” Görüşülenler özellikle eşlerinin kadın akrabalarının dini eğitim alma ve dini kurallara uygun olarak davranma baskısından bahsettiler. Bu baskılar altında göçmen kadınların imam nikahı yapma, namaz kılma, başörtüsü takma, kapalı giysiler giyme, makyaj yapmama ve erkeklerle görüşmeme gibi bir takım muhafazakar davranışları benimsemeye zorlandıkları anlaşılıyor. Dini kurallara uymanın, göçmen kadınların eskiden yaşadıkları “din dışı” ya da “ahlaksız” yaşamlarını geride bırakmaları ve “ahlaklı” birer ev kadını olarak yaşamlarına devam edeceklerine dair bir taahhüt olarak görüldüğünü söylemek de yanlış olmaz. Örneğin Aybike (37) resmi evlilikten önce imam nikahı kıydıklarını şöyle anlattı:

Ben ilk geldiğimde imam hocaya gittik, orada Müslümanlığın şartıyla nikahımızı kıydık, Müslümanlığı tamamen kabul ettik zaten. Tabi şu an üstümüzdeki gereken farzlar, baya dini bir eğitim aldım sonra hatta birkaç kısa süreyi bile ezberledim. ... Görümcem de yardımcı oldu namaz konusunda. Namaz kılmaya niyetliydim, başladım ama sonra bıraktık, eşim de kılmaya başladıydı ama sonra o bırakınca ben de... (gülüyor). (Aybike, 37, Antalya).

Sadece yerli erkeklerin değil akrabaların önyargıları ve baskısı da göçmen kadınları “namuslu” bir ev kadını olmaya zorluyor. Çocuk yapmak, işten ayrılmak, imam nikahı yapmak, evdeki tüm yeniden üretim faaliyetlerini üstlenmek, başını örtmek ya da kapalı giyinmek, bekar arkadaşlarıyla görüşmemek bu baskıların bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Görüşmeler göçmen kadınların özellikle evliliklerinin ilk yıllarında bu rolleri sahiplendiklerine işaret ediyor. Hatta bu rollerin ve beklentilerin çok ötesinde çaba gösterdikleri anlaşılıyor. Nitekim kadınlar yükseköğrenim ve çalışma

deneyimleriyle sadece geleneksel rolleri en iyi şekilde yerine getirmekle kalmayıp genelde lise mezunu olan eşlerine nasıl kişisel hijyenlerini sağlayacakları, nasıl giyinecekleri, sosyal ortamlarda nasıl davranacakları ya da kazandıkları parayı nasıl değerlendirecekleri gibi konularda da yardım ettiklerini anlatıyorlar. Örneğin eski bir muhasebeci olan Batma (55) eşinin iş yerinin muhasebesine yardım ettiğini, kendisi mühendis olan Aliya (38) ise sadece bakım değil çocukların matematik derslerine de yardım ettiğini anlatıyor. Görüşülen göçmen kadınların sınır ötesi evliliklerdeki konumlarını pazarlık ederken çoğunluğunun üniversite mezunu, yabancı dil konuşabilen, iş ve meslek deneyimleri ile yüksek bir kültürel sermayeye sahip olduklarını vurgulamak gerekiyor. Göçmen kadınlar bu geleneksel rolleri en iyi şekilde yerine getirerek karşılığında eşlerinin toplumsal korumasını ve akrabalarının desteğini alabiliyorlar.

Erkeklerin göçmen kadınların kamusal alanda kurduğu ilişkilerindeki rolü tanıklıklarından anlaşılabilir. Nitekim katılımcılar komşularıyla, polisle, esnafla ya da sokaktaki insanlarla ilişkilerinde sürekli eşlerine referans vererek iletişim kurduklarını söylüyorlar. Örneğin Maya (37) İstanbul'da bir taksici kendisini kandırmaya çalıştığında ya da komşularla sorun yaşadığında hemen eşini aradığını söylüyor. İmam nikahıyla yaşayan Gülce ve Melek dahi komşularıyla ya da çocukların okuluyla ilgili sorunlarda “eşime söyleyeceğim” diyerek karşılaştıkları sorunları halletmeye çalıştıklarını anlatıyorlar. Hem erkek hem de devletle “patriyarkal pazarlıklarında” geleneksel rolleri benimseyerek bu erkek egemen ilişkilere karşı “pasif” bir direniş (Kandiyoti 1988, 283) gösteren göçmen kadınların bu sayede sınır ötesi evliliklerde kalabildiklerini söylemek abartılı olmaz. Bu anlamda kadınların aşağıdan pazarlıklarının önemini vurgulayan Aybike'nin (37, Antalya) sözleri çarpıcıydı:

“Şimdi Türk hanımlar burada çok görüyorum, televizyondan filmlerden de bakarsak eşleriyle yarışıyorlar... yani biraz bayan hanım olduktan

sonra bir merdiven aşağıya inmek iyidir, sonuçta erkek dediğin bir evin sahibi, o bir kraldır. ... Eğer kadın iyi olursa hayvan gibi bir erkeği kral bile yapabilir o yüzden yarışmamak lazım, bir merdiven aşağıya düşmek lazım, seninki doğru sen haklısın (gülüyor).”

Göçmen kadınlar pasif direnişleri ile evlilikler içerisindeki erkeğe tabi, ikincil konumlarını yeniden üretirken bu sayede hukuki ve toplumsal bir koruma elde edebiliyorlar. Ancak bu koruma ortadan kalktığında göçmen kadınların aktif bir direnişe geçtiğini söylemek mümkün.

Erkek Şiddeti, Aldatma ve Pazarlıklar

Sınır ötesi evliliklerde göçmen kadınların geleneksel rollerine sarılması bu evliliklerde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretmek pekiştiriyor. Bu eşitsizlik yukarıdaki tanıklıklardan da anlaşılacağı gibi farklı yoğunluklarda ve görünümdeki erkek şiddeti olarak kendisini gösteriyor. Çocuk doğuran, evin tüm işini ve erkeğin bakımını üstlenen, muhafazakar bir yaşam tarzını benimseyen, sosyal yaşamlarını kısıtlayan, özetle ataerki düzenine karşı geleneksel rolleri benimseyerek pasif bir direniş gösteren göçmen kadınlar genellikle erkeğin aldatması ve fiziksel şiddet durumunda aktif olarak direnişe geçiyor. Görüşülen kadınlardan ikisi evli, birisi imam nikahıyla yaşayan üç kadın ya açıktan ya da ima ederek eşlerinin başka kadınlarla görüştüğünü ve fiziksel şiddete uğradıklarını söylediler.¹¹ Antalya’da bir danışmanlık şirketi olan iki çocuklu Eliza anlattı:

İçerideki kavga işte en çok aldatılma[dan] oluyor. ... 2015’te ben daha vatandaşlık almamıştım. Hani alayım, alayım yani lanet olsun bu vatandaşlığa dedim. Benden değerli değildir yani ben giderim, benim

hayatım Türkiye'ye bağlı bir şey değil ki ben sadece çocuklarından dolayı kalıyordum. ... Sürekli işte beni Antep'e yollayıp kendi burada lay lay lom hayat sürmeyi çok seviyordu. 2015'te çocuklarla ben yine Antep'e gittim o sıra gene bir problemler çıktı, birileri sürekli bana yazıyordu. Ben eşimin bakıcısı bile oldum, yani kadınlara öyle söylemiş beni. ... İlişkisi olduğu kadınların hepsini çatır çatır kaynanama kayınbabama iletliyordum. Sonra kayınbabayla kaynana beni hep destekliyordu, biliyordu benim iyi bir insan olduğumu sonradan işte kayınbaba dedi sen benim yanımda kal ben sana ev alırım çocuklarla yaşar gidersin. Ya ben seninle mi evlendim oğlunla mı evlendim? (Eliza, 37, Antalya)

Kadınların tanıklıkları, aldatan eşlerine karşı çıktıklarında erkeklerin yasalardan güç alarak göçmen eşlerini sınır dışı ettirmekle ve/veya çocukları almakla tehdit ettiklerini gösteriyor. Örneğin Eliza bu tipik durumu "Ben gideceğim, çocukları vermeyeceğim dediğimde direkt sana mı çocuklar kalacak sen kimsin, ben sana çocukları vermem [diyor]" sözleriyle tanımladı. Özellikle daha önce evlilik yapmış ve imam nikahıyla yaşayan ya da zorunlu evlilik süresinde olan kadınlar dile getirdiler. Örneğin ikisi ilk eşinden üç çocuğu olan Leyla (33, İstanbul) deneyimini şöyle aktardı:

Çocuk konusunda çok ısrar etti, ben istemiyordum çalışmak için geldim diyordum. Senin ve benim çocukların kaynaşması için arada bir kardeş olmalı dedi. Ortak çocuk konusunda çok aceleliydi. Çocuk olursa ona bağlanırım, gitmem diye düşündü. Birkaç ay içinde çocuk sahibi olmaya zorladı.

Yaklaşık üç yıl boyunca birlikte yaşadığı erkekten her türlü şiddet gördüğünü anlatan Leyla, resmi evliliğin olmayacağını anlayınca iki çocuğuyla evden

kaçtığını ve diğer çocuğunu da yasal yollardan almaya uğraştığını söyledi. Pek çok katılımcı tarafından dile getirilen evlilik dışı doğan çocukların velayeti konusu göçmen kadınların yaşadığı önemli sorunlardan birisidir ve daha detaylı bir araştırmayı hak etmektedir. Bu araştırmada Leyla gibi resmi olarak evli olmayan ama partneriyle birlikte yaşayan göçmen kadınlar görüştüğümüz kadınlar arasında en savunmasızlar olarak tarif edilebilir. Nitekim imam nikâhı ile yaşayan dört kadından ikisi ağır fiziksel şiddete, diğerleri ise psikolojik ve ekonomik şiddete uğradıklarını anlattılar. Örneğin Alanya’da imam nikahlı yaşayan Melek (35) uğradığı şiddet sonrasında polise başvurduğunu ancak evli olmadığı gerekçesiyle hiçbir işlem yapılmadan tekrar eve gönderildiğini söyledi. Melek, “sakinleşmem için beni yarım saat bile karakolda tutmadılar” derken uğradığı haksız muameleye isyan ediyordu. Mevcut yasalar (örn. 6284 sayılı Kanun) kadınların hukuki ve medeni statülerinden bağımsız olarak korunmasını öngörse de uygulamada polislerin inisiyatif kullanarak, genellikle de eski Sovyet Blokundan gelen göçmen kadınlara yönelik önyargılı yaklaşarak gereken korumayı sağlamadıkları anlaşılıyor. Devlettten koruma alamayan göçmen kadınlar kendi ağlarına başvurmak zorunda kalıyorlar.

Türkiye’de evli olan (ya da olmayan) göçmen kadınların toplumsal cinsiyete dayalı şiddet durumunda, her ne kadar kısıtlı olsa da, şehir barolarından ücretsiz hukuki destek almaları ve boşanma davası açabilmeleri mümkün. Antalya barosundan görüştüğümüz avukatlar her ay pek çok başvuru aldıklarını ve Rusya, Özbekistan ya da Kırgızistanlı göçmen kadınların başvurularının yoğun olduğunu söylediler. Ancak bu araştırma kapsamında görüşülen çoğu göçmen kadın özellikle evliliklerinin ilk yıllarında erkeklerin denetimi ve şiddeti dayanılmaz hale geldiğinde herhangi bir yasal desteğe başvurmadıklarını, genellikle dernekler, konsolosluk ya da sosyal ağlarından destek aldıklarını söylediler. Bunun en önemli sebebi henüz vatandaşlık almayan göçmen kadınların sınır dışı edilme korkusu ile resmi kurumlara başvurmamasıdır. Nitekim adli vakalar da dahil olmak üzere Türkiye’de

yaşayan göçmenlerle ilgili tüm konular İl Göç İdaresi Başkanlıklarına iletilmekte. Dolayısıyla vatandaşlıkları olmayan göçmen kadınlar erkek şiddetine uğradıklarında da bu kurum bilgilendiriliyor.

Aile içi şiddete ve boşanmaya vurgu yapan YUKK'un 35.6. Maddesi göçmen kadınların mahkeme kararıyla bu şiddeti ispat ederlerse bir yıllık kısa dönem ikamet izni alma hakkını öngörmekle birlikte sonrası için herhangi bir güvence verilmiyor. Türkiye'nin yakın dönemde çekildiği İstanbul Sözleşmesi'nin (2011) bu anlamda önemli bir uluslararası hukuki dayanak olduğunu ve sözleşmenin 60'ıncı maddesinin toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti bir sığınma ve koruma sebebi olarak yorumladığını vurgulamak gerekiyor. Ancak bu dayanak ortadan kalktı. Daha da ötesi çocukların velayetine dair göçmen kadınların aleyhine kararlar alınabiliyor. Özetle kadınların göçmen olarak hukuki statüsü medeni kanundaki kadın haklarının önüne geçebiliyor. Tüm bu sebeplerle, Jorgensen'in (2012) çalışmasında da gösterdiği gibi, sınır ötesi evliliklerde erkek şiddetine uğrayan göçmen kadınlar sınır dışı edilme korkusu ile şikayetçi olmaktan çekinebiliyorlar. Dil engeli, yanlış bilgi ya da bilgiye erişimdeki zorluklar da bu çekinceyi artırabiliyor. Antalya İl Göç İdaresi'nde göçmen kadınlarla ikamet görüşmelerini yapan bir kadın uzman bizzat fiziksel şiddetin görünür olduğu hallerde bile göçmen kadınların şikayetçi olmadığını söylüyor. Örneğin bu uzman ikamet başvurusu için gelen ve güneş gözlüğü takan göçmen bir kadından gözlüğünü çıkartmasını istediğinde göz çevresinde morluklar olduğunu söyledi. Ancak, uzmanın teşvik etmesine rağmen kadının şikayetçi olmadığını ekledi. Bu sınır ötesi evliliklerdeki erkek şiddeti görünür olmasına rağmen devlet kurumları tarafından çoğu zaman göz ardı edilmesi ve engellemek için politika geliştirilmemesi Kıvılcım'ın (2016) deyiimiyle "yasal bir şiddet" olarak tanımlanabilir.

Görüştüğümüz göçmen kadınlara çevrelerinden destek alabilecekleri kimseler olup olmadığını sorduğumuzda çoğu zaman Kırgızistan Konsolosluluğu'ndan ya da derneklerden bilgi almak için başvurduklarını

söylediler. Konsolosluk ile görüşmeye gittiğimizde de çalışanlar Kırgız kadınların sık sık ev içi erkek şiddeti şikayetiyle aradıklarını söylediler.

Türklerle evleniyorlar ve haklarını, çocuklarını koruyamıyorlar. Şiddet şikâyeti ile geliyorlar, bizim çalışanlar gidiyor ve onlara haklarını anlatıyor. Evlilik içi şiddet son zamanlarda çok fazla var. Bu işler için bir görevli var, bu konuda çalışıyor ve resmi olarak korumaya çalışıyoruz. Bazen de ellerinde dokümanları olmuyor o zaman kocalarına gözükmeden gizli bir şekilde yardımcı olmaya çalışıyoruz. (Kırgızistan Konsololuğu çalışanı)

Kesin bir istatistik verilmese de Konsololuğu ziyaret ettiğimiz 2021 yılı Ağustos ayı içerisinde beş kadının evlilik içi şiddet şikayetiyle aradığı söylendi. Uğradıkları şiddet katlanamaz duruma geldiğinde göçmen kadınlar ya Konsolosluktan ve derneklerden ya da sosyal ağlarından, Türkiye’de vatandaşlığı olan, Türkçe okuyabilen, deneyim sahibi göçmen kadınlardan destek arıyorlar. Örneğin Eliza, Antalya’da “Bir tane sosyal dernek, kadınlarla dayanışma gibi bir yer var. Orada avukat da bedava, psikoterapi alma da bedava, her şey bedava yani ücretsiz” diyerek bu dernekle iletişime geçtiğini söyledi.

Göçmen kadınların sınır ötesi evliliklerde erkek şiddetine karşı sessiz kaldığını gösteren tüm bu tanıklıklar ve veriler sahte evlilikleri ve insan ticaretini engelleme amacıyla sıkılaştırılan göç yasalarının aslında tersine bir etki yarattığını ve kadınları erkek şiddetine karşı daha da savunmasız bıraktığını gösteriyor. Bu yasal engeller aslında daha önceki çalışmaların da gösterdiği gibi göçmen kadınlara yönelik erkek şiddetini sistematikleştirerek “normalleşmesini” sağlıyor (Coşkun, 2018).

Sonuç

Göçmen kadınlarla yerli erkekler arasındaki sınır ötesi evlilikler hem sebepleri hem de yöntemleri açısından toplumsal cinsiyete dayalı diğer göç biçimlerinden ayrılmaz. Daha iyi bir yaşam kurma arzusu ile göç eden kadınların Türkiye'deki kısıtlayıcı göç yasalarına ve toplumsal baskıya karşı korunma ve duygusal yakınlık arayışının yerli erkeklerin cinsellik arayışı ile örtüştüğünü söylemek yanlış olmaz. Dolayısıyla, diğer çalışmaların da vurguladığı gibi (Constable; 2009; Bloch 2017; Wray, 2006) hukuki zorunluluklar, duygusal bağlanma ihtiyacı, cinsel tatmin, yeniden üretim emeği, ekonomik fayda ve toplumsal koruma gibi ihtiyaçlarla şekillenen bu evliliklerde “sahte” ya da “gerçek” arasındaki çizgi bulanıklaşmaktadır.

Burada sunulan bulgular Türkiye'nin sahte evlilikleri engellemek amacıyla 2000'lerden itibaren aldığı önlemler ve yasa değişikliklerinin aslında göçmen kadınlar üzerinde olumsuz bir etki yarattığını gösteriyor. İkamet ve vatandaşlık izinlerine erişimde göçmenler üzerindeki kısıtlamalar, özellikle de göçmen kadın eşlere dair “namus” vurgusu kadınların evlilik içerisinde konularını zayıflatmakta ve erkek şiddetine de zemin hazırlamaktadır. Başka bir deyişle devletin göçmen kadınlara yönelik sıkı gözetimi evde erkeğin kontrolü ve şiddeti aracılığıyla devam etmektedir. Bu baskı özellikle vatandaşlık başvurusu için gereken zorunlu evliliğin ilk yıllarında göçmen kadınların patriyarkal pazarlıklarında sarıldığı geleneksel rollerde görünürdür.

Göçmen kadınlar sahip oldukları hukuki ve toplumsal “korumayı” kaybetme ve çoğu zaman çocuklarından uzaklaşma korkusu ile erkek şiddetine karşı sessiz kalıyorlar. Bir anlamda evlilik içerisindeki (ya da dışında) erkek şiddetini normalleştiren bu mekanizmalar daha geniş bağlamda toplumsal cinsiyet eşitsizliğini de yeniden üretiyor. Devletin ulusal çıkarlar ve güvenlik adına göçmen kadınları koruma konusunda yetersiz kaldığı ve bu konuda acil bir çözüm üretilmesinin gerektiği anlaşılıyor. Kadınların bu sınır ötesi

ilişkilerde maruz kaldıkları erkek şiddetine karşı sınır dışı riski olmadan ve çocukları ile güvenli bir şekilde yaşama güvencesine ihtiyaçları olduğu görülüyor. Bu çalışma hem politikada hem de uygulamada göçmen kadınlara yönelik damgalama ile mücadele edilmesi gerektiğini gösteriyor. Daha somut olarak bu çalışma kamu çalışanlarına toplumsal cinsiyete hassas eğitimler verilmesinin, erişilebilir ve çok dilli bir destek mekanizmasının kurulmasının önemine işaret ediyor. Hepsinin ötesinde bu şiddeti doğuran yapısal zorlukların ortadan kaldırılması, ikamet ve çalışma izinlerine erişimin kolaylaştırılmasının göçmen kadınların bu ilişkilerdeki zayıf konumunu güçlendireceği anlaşılıyor.

Teşekkür Beyanı:

Bu araştırmaya katılarak deneyimlerini paylaşmaktan çekinmeyen göçmen kadınlara ve Kırgızistanlı gazeteci arkadaşım Elvira Budaichieva'ya, TÜBİTAK araştırma bursiyerleri Evser Çağla Aykanat, İlayda Nur Özbey ve İlknur Kökçü'ye; yorumlarıyla tartışmanın gelişimine katkıda bulunan Lucy Williams, Saniye Dedeoğlu ve Helga Rittersberger Tılıç'a; ayrıca, önerileriyle makalenin gelişimini sağlayan hakemlere teşekkür ederim.

- 1 Antalya ve Ankara'daki İl Nüfus Müdürlükleri ile ve Göç İdaresi Başkanlığı ile görüşme talebimize rağmen cevap alamadığımızı da burada vurgulamak gerekiyor.
- 2 <https://cfo.gov.ph/filipino-marriage-migrants-to-the-united-states-of-america-sex-and-age-group/> Erişim: 03.03.2023
- 3 <https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2019/sep/13/turkish-tv-magnificent-century-dizi-taking-over-world> Erişim: 12 Haziran 2021.
- 4 Bu araştırma TÜBİTAK 1002 programı kapsamında (Proje No:220K322) desteklenmiştir.
- 5 Kısa dönem ikamet izinlerine dair ülke verisi bulunmuyor <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri> Erişim: 13.04.2023
- 6 Araştırma kapsamında görüşülenler için takma isimler kullanılmıştır.
- 7 Kırgızistan Çalışma, Sosyal Güvenlik ve Göç Bakanlığı verilerine göre 2022 yılı başında 1,1 milyondan fazla Kırgız vatandaşının yurtdışında çalışmaktaydı. Rusya Federasyonu bu göçün 1 milyondan fazla kısmını alırken, Kazakistan (30,000) ve Türkiye (20,000) onu izlemekte. Rusya'daki nüfusun büyük kısmının erkeklerden oluştuğu bilinmektedir. Online erişim: 12 Haziran 2021, <https://www.azattyk.org/a/31694627.html>
- 8 Burada, göçmen kadınların sahte evlilikler aracılığıyla insan ticareti vakalarına ya da kandırılmalarına dair öykülerin paylaşıldığını ancak bu vakaların sayısını tahmin etmenin güç olduğunu not düşmek gerekiyor. Görüştüğümüz kadınlardan ikisi (Leyla ve Melek) evlilik vadi ile uzun süre beklediklerini, bu arada çocuk doğurdıklarını ama resmi evlilik olmadığını söylediler. Her iki kadın da erkekler tarafından fiziksel şiddete uğramıştı.
- 9 Eğitim ve aileden miras kalan sermaye biçimi kültürel sermayenin öncelikli kaynakları olarak görülürken, yaş, toplumsal cinsiyet, ikamet ve kır-kent geçmişi ikincil kaynakları oluşturuyor (Bourdieu, 2021:55,57).
- 10 Burada Kırgızistan devletinin çifte vatandaşlığı kabul etmediğini ve kadınların Türkiye vatandaşı olmak için kendi ülke vatandaşlığından çıkarılması riskinin bulunduğunu not düşmek de gerekiyor.
- 11 Görüşmeler sırasında eşlerinin aldatmasına ya da şiddete dair doğrudan bir soru sorulmamakla birlikte katılımcılardan bazıları karşılaştıkları şiddeti anlattılar.

Kaynakça

- Bloch, Alexia. *Sex, Love, and Migration: Postsocialism, Modernity, and Intimacy from Istanbul to the Arctic* (Cornell University Press, 2017).
- Bourdieu, Pierre. *Ayırım* (Ankara: Nika Yayınevi, 2021).
- Constable, Nicole. *Romance on a Global Stage: Pen Pals, Virtual Ethnography and "Mail-Order" Marriages*. (Berkeley: University of California Press, 2003).
- Constable, Nicole. "Introduction: Cross-Border Marriages, Gendered Mobility, and Global Hypergamy," *Cross-Border Marriages: Gender and Mobility in Transnational Asia* ed. Nicole Constable. (University of Pennsylvania Press, 2005), 1-17.
- Constable, Nicole. "The Commodification of Intimacy: Marriage, Sex, and Reproductive Labor." *Annual review of Anthropology* 38, (2009): 49-64.
- Coskun, Emel. Criminalisation and prostitution of migrant women in Turkey: A case study of Ugandan women. *Women's Studies International Forum*. 68, (2018): 85-93. Online: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0277539517305393>
- Del Rosario, Teresita C. "Bridal Diaspora: Migration and Marriage among Filipino Women," *Indian Journal of Gender Studies* 12, no. 2-3 (2005): 253-74.
- Deniz, Ayla. "'Ev Sahibine En Yakın Yabancı': Türkiye'deki Ukraynalı Gelinlerin Uyum ve Dışlanma Süreçleri." *Türkiye'de Mültecilik, Zorunlu Göç ve Toplumsal Uyum*, ed. Sallan Gül, Songül, Dedeoğlu, Ssaniye ve Kahya Nizam, Özlem (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2020), 279-310.
- Ekiz-Gökmen, Çisel. *Türk Turizminin Yabancı Gelinleri: Marmaris Yöresinde*

Turizm Sektöründe Çalışan Göçmen Kadınlar. *Çalışma ve Toplum*, 2011, no. 1: 211-231.

Erder, Sema ve Kaşka, Selmin. *Irregular Migration and Trafficking in Women: The Case of Turkey* (Istanbul: IOM, 2003).

Filiyeva Erkeç, Ulviye. “Evlilik Yoluyla Kadın Göçü ve Türkiye’de “Rus Gelin”lerin Durumu” *Journal of Social Sciences and Humanities* 1, no. 2 (2017): 21-43.

GİB (Göç İdaresi Başkanlığı). İkamet İzinleri. (2022) Online. Erişim: 22.03.2022 <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>

GİB (Göç İdaresi Başkanlığı). Türkiye’nin Düzensiz Göçle Mücadelesi. Online Erişim: 01.04.2023 <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi>

GİB (Göç İdaresi Başkanlığı). Türkiye’nin İnsan Ticaretiyle Mücadelesi. Online. (2020). <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-insan-ticaretiyle-mucadelesi>

Hirsch, Jennifer S. *A Courtship after Marriage. Sexuality and Love in Mexican Transnational Families*. (Berkeley: University Of California Press, 2003)

İstanbul Sözleşmesi. Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi. (2011) Online. Erişim: 12.06.2021 www.coe.int/conventionviolence

Kandiyoti, Deniz. “Bargaining with Patriarchy” *Gender and Society, Special Issue to Honor Jessie Bernard* 2, no. 3 (1988): 274-290.

Kandiyoti, Deniz. “The Politics of Gender and the Soviet Paradox: neither Colonized, nor Modern?” *Central Asian Survey* 26, no. 4 (2007): 601–623.

- Kıvılcım, Zeynep. “Legal Violence Against Syrian Female Refugees in Turkey” *Feminist Legal Studies* 24, (2016): 193–214.
- Kim, Elena ve Karioris, Frank G. “Bound to be grooms: the imbrication of economy, ecology, and bride kidnapping in Kyrgyzstan” *Gender, Place & Culture* 28, no.11 (2021): 1627-1648.
- Kofman, Elenore. *Separated families and forced transnationalism in Europe*, Bildiri 19.05.2022. Seminar: Family Separation, Migration Status and Everyday Security: Experiences and Strategies of Vulnerable Migrants. (Migration Institute of Finland, 2022).
- YUKK. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013) Online. Erişim: 18.05.2022. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>
- Lui, Monica. “Seeking Western Men: Divergent Trajectories of China’s ‘Email-Order Brides’” *Qualitative Sociology*. 42, (2019): 431–453.
- Mallare, Marie Lorraine. “Mail-order brides: a closer look at U.S. & Philippine Relations” *Asia Pacific: Perspectives* 6, no. 1 (2006): 13-20. Online Erişim: 03.09.2022 https://www.usfca.edu/sites/default/files/pdfs/v6n1_0.pdf
- Morokvasic, Mirjana. “Birds of Passage are also Women...” *International Migration Review, Special Issue: Women in Migration* 18, no. 4 (1984): 886-907
- TÜİK, Vatandaşlık ülkesine göre Türkiye’ye gelen ve Türkiye’den giden göç, 2016-2018. Online. Erişim: 22.05.2022 http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1067
- TÜİK. Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2021. Online. Erişim: 22.05.2022 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2021-45568>

- TÜİK. Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2019. Online. Erişim: 22.03.2022. “<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2019-33708#:~:text=Evlenen%20%C3%A7iftlerin%20say%C4%B1s%C4%B1%202019%20y%C3%A7inde,%206%2C56%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti>
- Yang, Wen-Shan ve Wen Lu, Melody Chia. “Introduction,” *Asian Cross-border Marriage Migration: Demographic Patterns and Social Issues* ed. Melody Chia-Wen Lu ve Wen-Shan Yang (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010), 15-31.
- Yükseker, Deniz. *Laleli-Moskova Mekiği: Kayıtdışı Ticaret ve Cinsiyet İlişkileri*. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003).
- Williams, Lucy ve Coşkun, Emel. “A Future Agenda: Policy and Practice in Gender, Migration and Research in Turke,” *Women, Migration and Asylum in Turkey: Developing Gender-Sensitivity in Migration Research, Policy and Practice* ed. L. Williams, E. Coşkun, ve S. Kaşka (London: Palgrave, 2020), 235-243.
- Wray, Helena. “An Ideal Husband? Marriages of Convenience, Moral Gate-keeping and Immigration to the UK” *European Journal of Migration and Law* 8, (2006): 303-320.
- Vatandaşlık Kanunu. Kanun No. 5901. Madde 16-(1). Türk Vatandaşlığının Evlenme Yoluyla Kazanılması. (29 May 2009). Online. Erişim: 03.06.2021. <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5901.html>